

МОТИВУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ СУБ'ЄКТІВ ПРИ СТВОРЕННІ ТА ФУНКЦІОНУВАННІ ЕНДАУМЕНТУ ДЛЯ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

©Нікіфорова Л.О., 2013

В статті обґрунтовано, що в умовах України вже сьогодні створено умови для формування ендаументу для ВНЗ, при цьому доведено, що надавачі ендаументу – власники підприємств, управлінці вищого рівня, благодійні та громадські організації тощо – мають для надання ендаументу чітко виражену мотивацію. Розроблено канали для створення та управління ендаументом для ВНЗ в умовах сучасного стану економіки України.

Ключові слова: ендаумент, вищий навчальний заклад, університет, мотивація, кошти.

MOTIVATION OF ECONOMIC SUBJECTS IN THE CREATION AND FUNCTIONING OF ENDOWMENT FOR HIGHER EDUCATION INSTITUTION

©Nikiforova L.O.

The article proves that in Ukraine today the conditions for the formation of the endowment for the university, thus proved that endowment providers, owners of enterprises, senior management, charitable and civic organizations, etc. have to provide endowment distinct motivation. Channels for the creation and management of endowment for universities in the modern state of Ukraine's economy are developed.

Keywords: endowment, institution of higher education, university, motivation, money.

Постановка проблеми.

Задачі надходження коштів до ВНЗ в останні роки активно досліджуються. Науковцями [2] було проведено аналіз динаміки фінансового забезпечення ВНЗ та доведено, що обсяги державного фінансування зменшуються. Внаслідок цього зростає роль та вага спеціального фонду ВНЗ та джерел його наповнення, що призводить до необхідності використання ендаументу та створення спецфондів.

Головна відмінність ендаумента від звичайного благодійного внеску – недоторканність коштів. Університет не має права витратити зібрані гроші: на його потреби йде виключно інвестиційний дохід. При чому витратити ці кошти ВНЗ має право лише на ті заходи, які чітко та однозначно перераховані у відповідних документах (наприклад, в контракті). У цьому плані хрестоматійний приклад – фонд Нобелівської премії. Відповідно до заповіту Альфреда Нобеля кошти, виручені від продажу власності винахідника, були вкладені в цінні папери, а премії видаються з отриманих відсотків [3].

Фізичні та юридичні особи можуть у формі ендаумента надавати ВНЗ пакети акцій, майно (для здачі в оренду), підприємства тощо. Але в умовах сучасного стану законодавства України канал використання депозиту в банку є, мабуть, єдиною можливістю. Відмітимо, що створення ендаументу – це складова Програми Президента України, виділена ним в якості одного із ключових напрямків розвитку системи вищої освіти в Україні [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій та постановка цілей

Як вже було відмічено, питання надходження коштів до ВНЗ в останні роки активно досліджуються вітчизняними і зарубіжними науковцями [2-7]. Стаття [4] присвячена аналізу поняття ендаументу; також, в ній проаналізовано існуючий досвід створення ендаумент-фондів на прикладі Росії та розроблено проект законодавчих заходів, які, на думку авторів, повинні стимулювати створення та функціонування ендаумент-фондів.

Стан ендаументу в університетах США аналізується в джерелі [5]. Дослідження, проведені в статті, були замовлені в Investor Responsibility. В даній статті авторами було проаналізовано стан зовнішнього, соціального та державного інвестування в ендаумент-фонди університетів США. Автори стверджують, що інвестування в ендаумент університетів слід розуміти в контексті динаміки конкретних зацікавлених сторін, які відрізняють пожертвувань від фондів та інших інституційних інвесторів. Таким чином, в роботі підкреслюється актуальність та необхідність дослідження проблем мотивації сторін в процесі створення та діяльності ендаументу для ВНЗ. В джерелі [6] розроблено модель використання ендаументу університету за умови, що університет максимізує свій вклад в інтелектуальний капітал суспільства. Модель, звичайно, орієнтована на пояснення існуючих у США реалій, зокрема на особливості функціонування великих приватних дослідницьких університетів.

В статті [7] звертається увага на те, що фонди університетського ендаументу мають високу прибутковість інвестицій в порівнянні із іншими інституційними інвесторами. В статті досліджуються основні рушійні сили цих високих доходів і доведено, що ефективність університетського ендаументу пов'язана із розміром фонду, якістю студентів, а також із використанням альтернативних інвестицій.

Метою даної статті є дослідження умов мотивування економічних суб'єктів при створенні та функціонуванні ендаументу для ВНЗ.

Виклад основного матеріалу

Створення «іменних надбавок» до студентських стипендій та декількох «іменних надбавок» до зарплати викладачів на засадах ендаументу створює високий рівень мотивації для власників підприємств та фондів. Мова йде саме про надбавки, а не про «повну заміну» стипендії та зарплати. Для студентських надбавок в якості «імені» може використовуватися або реальне ім'я людини (наприклад, «стипендія Петренко»), або назва фірми (наприклад, «стипендія фірми «Світанок»»). Для викладачів доцільно використати назви типу «Петренківський професор (доцент)» чи «Фірми «Світанок» професор (доцент)».

Умови надання надбавок (регламент надбавок), у вигляді об'єктивних критеріїв, закріплюються у спеціальному договорі із надавачем ендаументу. Комітет, який призначає надбавки складається виключно із представників ВНЗ (як варіант, до нього може входити представник наглядової ради). Обов'язкова умова: власник підприємства чи фонду, що є надавачем ендаументу, до комітету не входить.

Відмітимо, що студентські надбавки доцільно призначати на термін в один рік, а надбавки викладачам – на термін від 2 до 3-5 років. Дуже важливо надавати надбавки студентам та викладачам на умовах змагання: це дозволить отримати новий канал для мотивації студентів та викладачів, відповідно. Підкреслимо доцільність такого мотивування для університету: стимул для підвищення своєї результативності отримує значно більша кількість учасників, аніж буде надано надбавок.

В іноземних країнах така ситуація досить широко розповсюджена. В якості прикладу можна навести Elizabeth and James Killian Professor of Economics Daron Acemoglu і Ford Professor of Economics Josh Angrist (обидва з Massachusetts Institute of Technology), чи Професор економіки імені Фонда «Алкоа» Савватєєв А.В. і Професор фінансів імені Крістофера Бартера Макаров Д.С. – обидва з Російської Економічної Школи, Москва. Більш того: надавач ендаументу

може надати своє ім'я навіть навчально-науковому підрозділу університету. Наприклад, кафедри, факультету чи інституту в рамках університету: наприклад, Sloan School of Management в Massachusetts Institute of Technology [12].

Найбільш відомі ендаумент-фонди – Нобелівський фонд та фонд Гарвардського університету в Сполучених Штатах. Так, Нобелівський фонд було створений в кінці 19 століття за заповітом Альфреда Нобеля, в якому зазначалося, що кошти, виручені від продажу його власності, повинні бути вкладені в надійні цінні папери, а премії вченим вдавалося б з відсотків від прибутку. На момент смерті Нобеля його капітал оцінювався в сучасних цінах приблизно в \$ 212 млн., сьогодні ж активи Нобелівського фонду перевищують \$ 500 млн. [3]. Цього цілком достатньо, щоб щорічно видавати кожному лауреату нобелівської премії не менше \$ 1 млн. А ендаумент-фонд найстарішого в Сполучених Штатах Гарвардського університету — складає 32 мільярдів доларів [10].

В умовах України кошти, необхідні для створення відповідного ендаументу є не такі вже й великі. Наприклад, для надбавки в 100 грн/місяць, що складе 1200 грн/рік, необхідно в сучасних умовах України покласти на депозитний рахунок 6 тис. грн. при ставці депозиту 20%; за умови ставки в 15% це складе 8 тис. грн.

Стипендіальна надбавка буде для студента «вагомою» вже при 300-400 грн/місяць. Відмітимо, що цю надбавку можна надати не на 12 місяців, а протягом навчального року, – тобто на 10 місяців. Тому це складе близько 3-4 тис. грн./рік. Величина необхідного ендаументу при цьому складе 15-20 тис. грн. (при депозитній ставці 20% річних та 20-27 тис. грн. при депозитній ставці в 12%). Щодо викладачів, то для них ефективною є надбавка в 500 грн/місяць (6 тис. грн./рік), при цьому необхідні кошти для ендаументу складуть 30 тис. грн. (депозитна ставка 20% річних) чи 40 тис. грн. (при депозитній ставці 15% річних).

Приклад 1. У 2007 році 7 студентів Вінницького національного технічного університету (ВНТУ) отримали річні стипендії від партії «Батьківщина», які складала по 600-700 грн./місяць кожна. За ці кошти можна було б на засадах ендаументу створити не менш ніж одну «стипендію імені партії «Батьківщина»», яку присуджувати можна було б щороку протягом декількох десятиків років.

Приклад 2. У 2012 році гранти від Олександра Домбровського отримали 10 студентів Вінницького національного технічного університету (ВНТУ). Кожен грант складає порядку 500 грн./місяць. За ці кошти можна було б на засадах ендаументу створити не менш ніж одну «стипендію імені Олександра Домбровського», яку присуджувати можна було б щороку протягом багатьох років.

Мотивація сторін – надавача ендаументу та ВНЗ – у прикладах 1 та 2 може бути виражена в такому вигляді: вигода для партії «Батьківщина» полягає у тому, що заходи з публік рілейшинз мали б місце щороку при врученні стипендій, без подальших матеріальних затрат зі сторони партії. Вигода для О. Домбровського – можливість назавжди прив'язати своє ім'я до ВНТУ, який є його альма-матір'ю та підтримання іміджу мецената без подальших матеріальних затрат зі його сторони. Вигода для ВНТУ полягає у формуванні ефективної мотивації для кращих студентів протягом всього терміну їх навчання, а не лише одного року.

Наведемо ще два приклади, які враховують специфічні особливості конкретного ВНЗ.

Приклад 3. Спеціально для ВНТУ можна було б запропонувати, наприклад, такі та посади для викладачів:

- Професор/доцент імені «Вінницької мерії»;
- Професор/доцент імені «Вінницької облради»;
- Професор/доцент імені Корпорації «Roshen», Microsoft, Cisco, CDM, Google тощо.

Остання пропозиція впливає із діяльності цього університету: команда студентів-програмістів ВНТУ протягом понад 10 років займають місця в перших серед перших 50 найкра-

щих. Фірма Google CDM та регулярно запрошують на роботу випускників-програмістів ВНТУ. А корпорації Microsoft та Cisco створили у ВНТУ відповідні «Академії», де викладачі з ВНТУ готують студентів до здавання іспитів із допуску до відповідної професійної роботи [11].

Враховуючи різницю в курсі долар США/гривня та євро/гривня, іноземним фірмам може бути дуже вигідно вкладати кошти саме у створення ендаументу для ВНЗ України. Відносно невеликі для іноземних корпорацій кошти будуть призводити до суттєвого підвищення ефективності мотивації викладацького складу українських ВНЗ.

Як видно, в умовах сучасного стану економіки власники та підприємств та фондів мають чітко виражену мотивацію для створення та поповнення фонду ендаументу у ВНЗ України. Передовсім тут реалізується потреба конкретної людини (власника фірми, фонду тощо) підвищити свою соціальну значимість, (імідж, рейтинг), «закріпивши» своє ім'я за науковими та викладацьким досягненнями викладача в конкретному ВНЗ.

Для фірми важливим є надання ендаументу як (або) інформаційний привід в якості складової маркетингової діяльності, або ж як елемент корпоративної соціальної відповідальності. Також може бути сильною політична складова: надавач ендаументу створює «інформаційний привід» для того, щоб в ЗМІ «засвітилося» його власне ім'я, що набуває особливої актуальності при чергових виборах.

Підкреслимо, що інформаційні приводи внаслідок ендаументу будуть виникати декілька разів на рік. Перш за все, це щорічне надання стипендій та надбавок викладачам, яке завжди оформляється як звіт ВНЗ про свою діяльність в сфері науки та викладання. Не менш важливим є також надання інформації про досягнення, які створені студентами та викладачами, які є одержувачами стипендій та надбавок із відповідного ендаументу.

Розглянемо фінансові джерела для створення та функціонування ендаументу, які виникають внаслідок діяльності ВНЗ та наведемо приклади декількох джерел для створення чи поповнення ендаументу, які можуть бути використані ВНЗ в процесі його поточної діяльності.

Створення та використання таких каналів залежить лише і виключно від бажання адміністрації ВНЗ та від створення у ВНЗ відповідних умов для мотивації студентів та викладачів. В тому числі умови для мотивації повинні включати використання коштів ендаументу на цілком конкретні та визначені проекти частина яких перерахована нижче.

Джерело 1. Використання банківських структур для створення ендаументу ВНЗ: зарплата співробітників та стипендіальний фонд.

Вибір банку, який буде обслуговувати університет, є важливим інструментом для поповнення ендаументу ВНЗ. Передовсім це стосується виплати стипендії студентам та зарплати викладачам. Ні викладачі, ні студенти не використовують свою зарплату чи стипендію відразу і повністю. Особливо враховуючи, що для викладачів вона виплачується два рази на місяць. Тому частина грошей постійно залишається на картковому рахунку в банку. Якщо вважати, що гроші забираються з картки рівномірно, то постійна сума, якою може оперувати банк, складає 50% фонду зарплати та стипендіального фонду ВНЗ. Реальні числа будуть ближчі до 20%. Таким чином, 20% фонду місячної зарплати та стипендій, фактично, знаходяться на депозиті банку.

Оцінимо цей фонд в 2 млн. грн. щомісячно (такі кошти відповідають, в середньому, ВНЗ, що налічує приблизно 5 тис. студентів та 400 викладачів). Тоді в середньому на депозиті банку буде знаходитися 400 тис. грн. За депозитної ставки банку в 12% отримаємо у вигляді відсотків 48 тис. грн. щорічно (за депозитної ставки в 20%, як це має місце сьогодні, сума буде складати вже 80 тис. грн.).

Відмітимо ще одну особливість функціонування ВНЗ. Викладачам нараховуються кошти як на відпустку, так і на оздоровлення. Як правило це означає, що сума порядку трьох місячних зарплат нараховується та переводиться до банку на початку липня. Але викладачі, як правило, витрачають кошти не відразу: вони тримають приблизно їх половину один місяць повністю, та

ще приблизно 20-20% до кінця серпня (наприклад, на підготовку дітей до школи). Внаслідок цього ще приблизно 30-40 тис. грн. повинні додатися до розрахованої вище суми. Таким чином, тільки за цими двома каналами за рік в якості виплати за депозитом «набігає» сума порядку 100 тис. грн. Для банку сума в 400 тис. грн., фактично, складає кошти, які він цілком може використовувати протягом року (а на літні місяці ця сума, фактично, подвоюється). Ці кошти банк може використовувати для надання кредитів і отримувати прибуток. Фактично, ВНЗ, з точки зору фінансового аналізу стану банку, виступає як його акціонер. Підкреслимо, що банку надавати щороку 100 тис. грн. до ендаументу ВНЗ буде вигідно, так як існує розрив між депозитною та кредитною ставками, яким вигідно скористатися банку. Таким чином, ВНЗ та банк мають простір для ведення переговорів. Більш того: сьогодні, в умовах розгортання кризи, позиції ВНЗ є надзвичайно сильними. Наприклад, ВНЗ може здійснювати переговори одночасно із декількома банками: конкуренція примусить хоч один із банків прийняти умови ВНЗ.

Також слід відмітити, що у ВНЗ є ще ряд коштів, які будуть акумулюватися на рахунках в банку на досить тривалий період. Наприклад, це кошти на здійснення ремонту та капітального будівництва, на виконання госпдоговірних тем науковцями ВНЗ тощо. Це також може принести поповнення ендаументу ВНЗ коштами, які мають такий же порядок величини (тобто порядку 100 тис. грн. щороку).

Джерело 2. Створення Центрів із надання послуг населенню та бізнесовим структурам.

Як варіант, це можуть бути проекти в сфері сільського господарства та екології. Для таких проектів підтримку Міської та Обласної рад отримати простіше, – в тому числі і фінансову підтримку. Приклади таких проектів наведено в монографії [8] та статті [9]: це використання наукового та студентського потенціалу ВНЗ для виконання проектів із забезпечення діяльності приватних фірм та компаній. Наприклад, це може бути моніторинг екологічного стану земель сільськогосподарського призначення [8] чи паспортизація молокопродукції, яка надходить від приватних виробників [9]. Можна використати цю технологію діяльності ВНЗ для створення «старт-апів» та створення нових робочих місць для студентів. Для викладачів ВНЗ виконання таких проектів забезпечить додаткові фінансові надходження, нову апаратура, місця для реальної практики студентів. Акумулювання коштів на рахунку ВНЗ в банку, що будуть отримані на реалізацію цих проектів, дасть можливість додаткових надходжень до ендаументу – деталі наведено при розгляді Джерела 1.

Відмітимо що ВНЗ міг би входити в «старт-апи» як співзасновник. Але в умовах сьогоденного законодавства України більш раціональним – з метою створення ендаументу – є використання в якості співзасновників «старт-апів» громадські, некомерційні та благодійні організації, задачею яких (за їх Статутом) буде акумулювати кошти для ендаументу даного ВНЗ.

Щодо особливостей створення, використання та поповнення ендаументу ВНЗ в Україні, то слід відмітити, що для того, щоб основна сума ендаументу не втрачалася внаслідок дисконтування, потрібно певну частину депозитних відсотків використовувати на її поповнення – це призведе до збільшення початкової суми коштів ендаументу на усереднену величину інфляції. Для умов України це буде сягати не більше 10% від наведених у статті сум.

Раціональним також буде створення спеціального благодійного фонду, який буде здійснювати управління всіма коштами ендаументу університету. Саме прибуток від його діяльності із управління коштами ендаументу буде забезпечувати виплату спеціальних стипендій студентам та спеціальних надбавок викладачам. За умов законодавства України, цей благодійний фонд може займатися тими видами економічної діяльності, якими не дозволено займатися університету.

Висновки

В статті обґрунтовано, що в умовах України вже сьогодні створено умови для формування ендаументу для ВНЗ. Доведено, що при цьому надавачі ендаументу – власники підприємств,

управлінці вищого рівня, благодійні та громадські організації тощо – мають виражену мотивацію для цього. Економічні оцінки свідчать, що сьогодні кошти потенційних надавачів ендаументу використовуються вкрай неефективно – тільки на «разові акції». В статті розроблено канали для створення та управління ендаументом для ВНЗ в умовах сучасного стану економіки України.

Перспективи подальших досліджень

Обґрунтовані теоретичні аспекти щодо створення мотиваційних факторів для власників підприємств, управлінців вищого рівня, для благодійних та громадських організацій тощо будуть використані для розробки ефективних методів, технологій та механізмів розвитку людського потенціалу України завдяки підвищенню ефективності діяльності вищих навчених закладів. ВНЗ будуть використовувати розроблені в статті канали для мотивування надавачів ендаументу з метою підвищення ефективності наукових розробок та їх орієнтування на практичні потреби суб'єктів економіки.

Використання отриманих у статті результатів дозволяє вже сьогодні започаткувати ефективні інноваційні платформи, які включають в себе як ВНЗ, так і суб'єкти економічної діяльності різної форми власності. Це дозволяє «запустити» інноваційний канал для розвитку економіки як на регіональному рівні, так і на рівні України в цілому.

1. Програма Президента України В. Януковича «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» [Електронний ресурс] / Програма економічних реформ на 2010 – 2014 роки. – 87 с. – Режим доступу: http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1.pdf.
2. Мокін Б.І., Желюк Н.С. Шляхи удосконалення управління фінансовим забезпеченням вищих навчальних закладів // Вісник ВПІ. – 2011. – №1. – С. 31-35.
3. Ендаумент-фонди [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.am.bfa.ru/corporate/endowment>
4. Мартякова Е.В., Мартякова Е.Ю. Эндаумент как дополнительный источник финансирования образовательных организаций // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. Сборник научных трудов. – 2012. – Часть.2. – С. 223-226.
5. Humphreys J., Solomon A., Electris C., Ferrara C. Environmental, Social and Governance Investing by College and University Endowments in the United States: Social Responsibility, Sustainability, and Stakeholder Relations. – 2012. – 62 p. [Електронний ресурс] / Available at SSRN – Режим доступу: <http://ssrn.com/abstract=2112158>.
6. Hoxby Caroline M. Endowment management based on a positive model of the university. - National Bureau of Economic Research, 2012. – Working Paper 18626. – 45 p. [Електронний ресурс] / Available at NBER – Режим доступу: <http://www.nber.org/papers/w18626>.
7. Lerner Josh, Schoar Antoinette, and Wang Jialan. Secrets of the Academy: The Drivers of University Endowment Success // Journal of Economic Perspectives. – 2008. – V.22, N3. – P.207-222.
8. Чаплигіна О.В., Шиян А.А., Горобчук Т.Т., Грабовецький Б.Є. Розвиток орендних відносин земель сільськогосподарського призначення. – Вінниця: ВНТУ, 2012. – 178 с.
9. Шиян А.А., Тарасюк Н.М. Удосконалення відносин між суб'єктами для підвищення ефективності діяльності молокопродуктового комплексу АПК // Агросвіт. – 2011. – №24. – С.16-19.
10. Создание эндаумент-фонда ВГУ выведет университет на мировой уровень [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://news.mail.ru/inregions/center/36/society/12580169/>
11. Офіційний сайт ВНТУ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://vntu.edu.ua/>
12. MIT Sloan School of Management [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://mitsloan.mit.edu/>